

Особливості туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону

Предметом дослідження є особливості туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону.

Метою дослідження є визначити особливості туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті сформовано систему послуг сільського аграрного туризму, яка включає систему основних послуг, систему додаткових послуг, систему супутніх послуг. Зазначено наявність факторів для перспективності та економічної доцільності розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері регіону. Визначено спільні риси сільського аграрного туризму всіх сільських районів Карпатського регіону, окреслено найпопулярніші туристичні послуги, визначено фактори, які обмежують розвиток туристичної підприємницької діяльності.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Виходячи з наявності існуючих природних ресурсів, матеріально–технічної бази та рекреаційної інфраструктури, можна говорити про очевидну наявність факторів для перспективності та економічної доцільності туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону, перетворення регіону в туристично–оздоровчу зону загальноєвропейського значення.

Ключові слова: регіон, сільський аграрний туризм, сталий розвиток, туристична підприємницька діяльність, послуги, агропромисловий комплекс, інновації, інформація.

Особенности туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере Карпатского региона

Предметом исследования являются особенности туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере Карпатского региона.

Целью исследования является определить особенности туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере Карпатского региона.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье сформирована система услуг сельского аграрного туризма, которая включает систему основных услуг, систему дополнительных услуг, систему сопутствующих услуг. Отмечено наличие факторов для перспективности и экономической целесообразности развития туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере региона. Определены общие черты сельского аграрного туризма всех сельских районов Карпатского региона, определены самые популярные туристические услуги, определены факторы, ограничивающие развитие туристической предпринимательской деятельности.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Исходя из наличия существующих природных ресурсов, материально–технической базы и рекреационной инфраструктуры, можно говорить об очевидном наличии факторов для перспективности и экономической целесообразности туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере Карпатского региона, превращение региона в туристско–оздоровительную зону общеевропейского значения.

Ключевые слова: регион, сельский аграрный туризм, устойчивое развитие, туристическая пред-

Features of tourist business activity in the agrarian sphere of the Carpathian region

The subject of the study is the features of tourist business activity in the agrarian sphere of the Carpathian region.

The purpose of the study is to determine the features of tourism entrepreneurial activity in the agrarian sphere of the Carpathian region.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of generalization of data are used in the work.

Results of work. In the paper the system of rural agrarian tourism services is formed, which includes the system of basic services, system of additional services, system of related services. The presence of factors for the prospect and economic feasibility of the development of tourist business activity in the agrarian sphere of the region is indicated. The common features of rural agrarian tourism of all rural areas of the Carpathian region are identified, the most popular tourist services are outlined, factors that limiting the development of tourist business activity are identified.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. Based on the availability of existing natural resources, material and technical base and recreational infrastructure, we can speak about the obvious presence of factors for the prospect and economic feasibility of tourism business activity in the agricultural sphere of the Carpathian region, the transformation of the region into a tourist and recreation area of pan-European importance.

Keywords: region, rural agrarian tourism, sustainable development, tourist business activity, services, agro-industrial complex, innovations, information.

Постановка проблеми. Важлива роль відводиться туристичній підприємницькій діяльності в аграрній сфері. Сільський аграрний туризм розглядається як невід'ємна складова частина сталого розвитку аграрної сфери та один із засобів подолання багатьох сільських проблем. Необхідність і пріоритетність розвитку туристичної підприємницької діяльності в усіх регіонах зумовлена наступними обставинами: розвиток туризму в аграрній сфері стимулює як форми сімейного господарювання, так і мале підприємництво, важливі для оздоровлення економіки; створення та розвиток агрорекреаційного сервісу вирішує низку гострих соціальних проблем багатьох регіонів, зокрема, масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання розвитку сільського аграрного туризму присвячені праці О. Ареф'євої, Т. Булаха, П. Горішевського, Н. Кудли, Н. Липчук, Л. Мерляна та інших. Високо оцінюючи їхні теоретичні та практичні напрацювання щодо управління діяльністю підприємств сільського аграрного туризму, вважаємо необхідним розвивати теоретичну тематику.

Мета статті – визначити особливості туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих завдань є забезпечення сталого розвитку аграрної сфери регіонів України, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його основних складових: соціальної, економічної й екологічної. Реалізовані організаційні трансформації в аграрній сфері порушили стабільний уклад життя сільських виробників і селян. Економіка, населення багато витрачає через незадовільний стан агропромислового комплексу. В сучасних умовах перспективним напрямком диверсифікації сільської економіки є розвиток туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону, перетворення регіону в туристично-оздоровчу зону загальноєвропейського значення.

Перш ніж досліджувати особливості розвитку сільського аграрного туризму в Карпатському регіоні, необхідно розглянути соціально-демографічні аспекти розвитку його сільських територій. Чисельність постійного населення сільських територій Карпатського регіону протягом останніх

років постійно зменшується, а у Львівській області – найбільше. Найбільшу частку в усіх областях Карпатського регіону становлять пенсіонери. Це створює низку ризиків, пов'язаних із потенційною втратою частини наявних трудових ресурсів у найближчому майбутньому, оскільки переважно люди старших вікових груп ведуть виробничу діяльність у сільській місцевості, а ризик міграції їх до міста чи за кордон є мінімальним. Натомість, представники молодших вікових категорій значно більш підвладні міграційним процесам.

Вагомий вплив на демографічну ситуацію має такий важливий чинник як соціальна інфраструктура. Соціальна інфраструктура має велике значення для формування не лише фізичних та інтелектуальних здібностей до праці, а й "підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, здоров'я, поліпшення умов праці і побуту, організації відпочинку, розвитку торгівлі і транспорту. Через медичне, культурно-побутове обслуговування, житлово-побутові умови, школу, торгівлю, громадське харчування, підготовку кадрів інфраструктура впливає на раціональне використання соціально-трудового потенціалу» [6].

Модель раціонального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури села складається з кількох основних блоків: побутове обслуговування населення; медичне обслуговування; торгове обслуговування; навчально-виховні заклади.

Загострення кризових явищ в сучасних умовах негативно позначилося на системі побутового обслуговування населення сільських територій Карпатського регіону, будівництво нових об'єктів майже не ведеться. Селяни, маючи право на отримання невідкладної медичної допомоги такого самого рівня, як і мешканці міст, реально не можуть претендувати на це. Причинами такого стану справ є, насамперед, нестача належно обладнаних приміщень, відсутність достатньої кількості медикаментів і транспортних засобів, а також дефіцит кваліфікованих медичних кадрів. Протягом останніх десятиріч ситуація з торговим обслуговуванням сільського населення залишається складною. Загалом торгове обслуговування сільських територій Карпатського регіону характеризується недостатнім рівнем як кількісних, так і якісних показників. Типовим для гірського села є невеличкий ринок, на якому місцевих жителів майже немає, якщо ж вони там з'являються, то продають переважно фрукти й овочі з власного господарства, часом – молочну

продукцію. Основна частина продавців приїжджають з наближених містечок і торгують продуктами харчування, одягом, взуттям, господарчими товарами та інструментами.

Зменшенням природного приросту населення було обумовлене і закриття та перепрофілювання багатьох дошкільних закладів освіти. Складною є ситуація і з сільськими школами. Таким чином, незважаючи на прийняті програми та схвалені концепції сталого розвитку аграрної сфери, соціально-демографічна ситуація в сільських поселеннях Карпатського регіону не лише не покращилася, але й суттєво погіршилася в усіх без винятку сферах.

Закарпаття має найкращий стан із легалізацією сільського аграрного туризму. Майже в кожному районі тут є організаційні структури, що сприяють його розвитку. Закарпатська область також позитивно вирізняється умовами проживання й ставлення місцевих підприємців до своїх обов'язків. У Карпатському регіоні переважають суб'єкти підприємництва сільського аграрного туризму, в яких кількість кімнат для гостей не є великою – від 2 до 4 у середньому, в яких водночас можна розмістити 5–10 туристів. Деякі господарства пропонують відпочинок для більшої кількості туристів. Спільними рисами сільського аграрного туризму всіх сільських районів Карпатського регіону є можливість поєднувати відпочинок у сільській оселі з цілою низкою занять спортивним та екологічним туризмом. Туристичні можливості сіл Карпатського регіону в посезонному розрізі відображає таблиця.

Найактивніше рівнинні місцевості (Мале Полісся, Розточчя, Опілля, Гологори, Вороняки, Передкарпаття, Хотинська височина тощо) відвідуються у літній період. Це пов'язано з часом масових відпусток і канікулярного дозвілля дітей та студентської молоді, а також з "піком" масовості уїк-ендового відпочинку. Другий максимум відвідуваності цих територій припадає на перехідні сезони: весняний і осінній. Весною це пов'язано з поживленням приміського агро-котуризму після робочого тижня, восени – з поживленням інтересу мешканців міст до традиційних збиральницьких промислів українського народу (заготівля лісових ягід і грибів).

Найпопулярнішими туристичними послугами в Карпатському регіоні є ті, що пов'язані з національною кухнею, проведенням етнографічних

Види активного дозвілля в рамках сільського аграрного туризму в Карпатському регіоні

№ з/п	Види активного дозвілля	Місяці року											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Сплав гірськими річками	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-
2	Велотуристичні подорожі	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
3	Гірський велосипед	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
4	Лижні походи	+	+										+
5	Гірські лижі, сноуборд	+	+	+									+
6	Піший туризм	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-
7	Екскурсійні тури	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Кемпінг	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-
9	Пікніки	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
10	Спортивне орієнтування	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
11	Зимове орієнтування (на лижах)	+	+										+
12	Гірські сходження	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
13	Парапланеризм				+	+	+	+	+	+	-		
14	Верхова їзда	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15	Спостереження за птахами							+	+	+	-	-	-
16	Спостереження за тваринами	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
17	Збір ягід	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
18	Збір грибів						+	+	+	+	-	-	-
19	Збір лікарських трав	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
20	Плавання і купання	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-
21	Ліцензійне полювання									+	+	+	+
22	Рибалка							+	+	+	-	-	-
23	Фотополювання	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+

* складено авторами

фестивалів (вечорниці, народні обряди). Значного поширення набули оздоровчі сауни з фіточаїями, зимові розваги з катанням на санях. У всіх карпатських областях поширений збір ягід і грибів та кваліфікований туризм (піші, кінні прогулянки). Дедалі більшої популярності набувають форми пізнавального туризму (відвідування народних умільців, домашніх музеїв тощо).

Водночас, розвиток сільського аграрного туризму ускладнюється кількома обставинами, головною серед яких є недостатній рівень популяризації сільського зеленого туризму. Друга проблема – недосконала законодавча база та недостатність методичної, організаційної, інформаційної і матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави. Практична реалізація державної політики у сфері підтримки сільського туризму має переважно декларативний характер, а державне цільове фінансування розвитку сільського туризму практично відсутнє. Третьою проблемою є відсутність інноваційних проектів і наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму. Становлення й роз-

виток інноваційної діяльності сприятиме створенню нових оригінальних туристичних продуктів.

Висновки

Виходячи з існуючих природних ресурсів, матеріально-технічної бази та рекреаційної інфраструктури можна зробити висновок про очевидну наявність факторів для перспективного й економічно доцільного розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері Карпатського регіону та перетворення його в туристично-оздоровчу зону загальноєвропейського значення. Проте через недоліки правових відносин значна частина суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму досі надає послуги неофіційно, уникаючи проблем, пов'язаних із ліцензуванням. Іншими проблемами є недостатній рівень популяризації сільського аграрного туризму та відсутність інноваційних проектів.

Список використаних джерел

1. Балабанов І. Т., Балабанов А. І. Економіка туризму: учеб. пособие. М. : Финансы и статистика, 2000. 176 с.

2. Боголюбов В. С. Экономика туризма. М.: Академия, 2005. 311 с.

3. Веснин В. Р. Основы менеджмента: курс лекций для студентов высших учебных заведений. М.: Центр институт непрерывного образования, 1996. 472 с.

4. Гладілова Н. Агротуризм: карпатський аспект // Пропозиція. 2007. №6. С. 14–18.

5. Голубков Е. П. Основы маркетинга: учебник. М.: Финпресс, 2006. 656 с.

6. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика / відп. ред.: М. І. Долішній, С. М. Злупко; у 2-х ч., ч. 1. Київ: Наукова Думка, 1994. 264 с.

7. Дейнеко Л. В., Іртищева І. О., Купчак П. М. Сільський туризм як один із напрямів розвитку підприємництва на селі // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2009 р., Житомир. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2009. С. 59–63.

8. Лазоренко С., Бакалова Н. Незнищенна торгівля // Нова доба: газета. 10.06.2010 р.

9. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. 2006. № 4. С. 3–10.

References

1. Balabanov, I. T., & Balabanov, A. I. (2000). *Ekonomika turizma [Economics of Tourism]: Textbook*. Moscow: Finance and Statistics. [in Russian].

2. Bogolyubov, V. S. (2005). *Ekonomika turizma [Tourism economics]*. Moscow: Academy. [in Russian].

3. Vesnin, V. R. (1996). *Osnovy menedzhmenta [Fundamentals of management]: Course of lectures for students of higher educational institutions*. Moscow: Central Institute of Continuing Education. [in Russian].

4. Hladilova, N. (2007). *Ahroturyzm: karpats'kyi aspekt [Agritourism: Carpathian aspect]*. *Propozytsiya – Proposal*, 6, 14–18. [in Ukrainian].

5. Golubkov, Ye. P. (2006). *Osnovy marketinga [Fundamentals of marketing]: Textbook*. Moscow: Finpress. [in Russian].

6. Dolishniy, M. I., & Zlupko, S. M. (Eds.) (1994). *Sotsial'no-trudovyy potentsial: teoriya i praktyka [Socio-labor potential: theory and practice]*. In 2 parts. Part 1. Kyiv: Scientific Thought. [in Ukrainian].

7. Deyneko, L. V., Irtysheva, I. O., & Kupchak, P. M. (2009). *Sil's'kyi turizm yak odyin iz napryamiv rozvytku pidpryyemnytstva na seli [Rural tourism as one of the directions of rural entrepreneurship development]*. In *Aktual'ni problemy, suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku industriyi turizmu v Ukraini ta Pol'shchi [Actual problems, current state and prospects of tourism industry development in Ukraine and Poland]*: Materials of the third international research practice conference, 2009, Oct 8–9, Zhytomyr. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University (pp. 59–63). [in Ukrainian].

8. Lazorenko, S., & Bakalova, N. (2010, Jun 10). *Neznychchenna torhivlya [Indestructible Trade]*. *Nova doba [New Age]: Newspaper*. [in Ukrainian].

9. Malik, M. Y., & Shpykulyak, O. H. (2006). *Rozvytok pidpryyemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky [Development of entrepreneurship in the agrarian sector of economy]*. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 4, 3–10. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чорний Роман Степанович,

д.е.н., професор, директор Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Чорна Неля Петрівна,

д.е.н., проф., Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту національного економічного університету
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Данные об авторах

Черный Роман Степанович,

д.э.н., профессор, директор Нововолинского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Черная Неля Петровна,

д.э.н., профессор, Нововолинского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Data about the authors

Roman Chorny,

Dr.Sci. (Econ.), Prof., Director of Novovolynsk Institute of Economics and Management of the Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Nelya Chorna,

Chorna N.P., Dr.Sci. (Econ.), Professor of Novovolynsk Research Institute of Economics and Management of Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com